

УДК: 37.034:378

Елькін М.В., Барліт О.О.

СВІТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ Й ЛЮДИНОВИМІРНІ АБРИСИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. “Поняття ”світогляду” й ”методології” набувають особливого значення у практичних перетвореннях освітньої діяльності. Це стосується і прямого значення вибору методів, що адекватні визначеним соціально-значущим цілям, і опосередкованого впливу правильного вибору методу для досягнення мети, а також професійної підготовки педагогів до життєдіяльності і творчості.

Вплив науки на освітні трансформації – позитивний процес. Але, щоб засадою практичної діяльності була справжня наука, а не псевдонаука, не утопічні побудови, необхідний ретельний аналіз питання про світоглядно-методологічний інструментарій сучасних наукових досліджень і модернізаційних процесів.

Багатовимірна історична палітра ХХ століття з усією гостротою поставила проблему людиномірності і буттєвої укоріненості інтелекту, питання про подолання поширеного на планеті (й не лише в тоталітарних режимах, а повсюдно) цинічного, істеричного розуму, спрямованого не на пояснення і ствердження буття (людини у світі, довілля, міжлюдських стосунків, індивідуальної долі тощо), а на розроблення і забезпечення найбільш ефективних засобів практичного задоволення визначальних буттєвих засад.

Мета статті: розглянути проблему методологічного забезпечення

становлення нової світоглядної позиції людини щодо її повноцінного буття.

Результати дослідження та їх обговорення. В усій своїй масштабності постає гостра суперечність між примарною надією на безболісний і безкінечний прогрес (як основної інтенції класичного раціоналізму) і водночас необхідністю такої надії у наш час загальної скрути, а також поміж недостатнім розвитком продуктивних сил у більшості країн світу, обмеженими ресурсами планети й абсолютною необхідністю реалізації кожним індивідом власних життєвих шансів, без чого втрачається сенс суспільного життя взагалі. На цьому тлі однозначне оптимістично-прогресистське бачення людини і перспектив її подальшого буття не може залишатися незмінним і потребує значної корекції відповідно до більш реалістичних підходів. Ці підходи впливають із досвіду соціальної практики ХХ століття і освіта та культура повинні мати у цьому процесі принципово вирішальне значення, оскільки ще ніколи в історії людина не ставала настільки проблематичною для себе, як у ХХ столітті, “коли вона більше не знає, ким вона є, проте водночас знає, що вона цього не знає” [7, с. 70].

Ми погоджуємось з думкою М. Булатова, що, з одного боку, маємо світоглядне значуще зростання ролі науки, інформатизацію, технізацію світу, а з іншого – гостру потребу локалізувати небезпеку гіперактивізму та технократизму. Сам інтелект виявляється при цьому внутрішньо суперечливим: як техніко-операційне утворення, “калькулятор” він часто призводить до руйнування і зовнішньої, і внутрішньої природи людини. Водночас дім людського буття не може бути іншим, як облаштованим на певних раціональних засадах [6]. Відтак упродовж усього ХХ століття здійснювалися багатовекторні пошуки буттєвої укоріненості інтелекту, виходячи з неоднозначності людської природи, і з екзистенційної напруженості існування, і з усвідомлення статусу внутрішнього світу

людини, багаторівневої людської психіки як окремого виду буття у цілому, свідомості й самосвідомості – зокрема. А звідси і постійні пошуки різних аспектів саме такої буттєвої укоріненості інтелекту, на рівні індивідуального психічного життя і колективного розуму людства, як сил самого універсуму, що спираються на міцні узвичаєні моральні засади, внаслідок чого з'являється надія на відповідальність, а отже, і можливість виживання індивіда, народу, людства загалом.

Подолання колізії між “есенційним” та “екзистенційним” підходами до вивчення людини справа не проста ні в теорії, ні на практиці. Невипадково у середині 70-х років минулої доби О. Больнов, розглядаючи методологічні принципи філософської антропології, дуже влучно сказав, що “ми мусимо здійснити певний поворот у постановці питання” щодо людської сутності і “саме в цьому повороті полягає суть філософської антропології”: своєрідність ситуації в тому, що коли екзистенціалізм обстоює пріоритет існування перед сутністю, він фактично ставить існування на місце сутності, співвідношення існування і сутності ні в якому разі не можна брати у розрізі схеми “внутрішнє–зовнішнє”. Особливість існування в тім, що воно перебуває “потойбіч” усіх змістових даних [1, с. 110].

Таким чином, сьогодні нас не задовольняють традиційні філософські уявлення про людину, які розглядали людську сутність як таку, котра передує існуванню, саме так потребує корекції посткласичне бачення людини, що шукає розмаїття сутнісних властивостей людини. Розробці цього питання присвячено багато праць сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників. Сучасні філософсько-антропологічні уявлення тяжіють до подолання дуалізму “людина–тварина”, “культура–природа”, “людина–суспільство” тощо [3; 6; 7].

Формування нової ціннісної позиції щодо природи суттєво поєднується з усіма концепціями соціалізації завдяки специфічності цієї

проблеми: формування екологічного світогляду кожної людини як вимога цивілізаційного поступу належить якраз до сфери ідеології і визнання генетичного пріоритету природи – концепт природознавства, космізму з найбільш потужним потенціалом в процесі соціалізації особистості. Формувати нову аксіологію природи має етнічне виховання завдяки його зв'язку з життям, тому фундаментальна цінність етнічної педагогіки і культури підкреслюється можливостями етнокультурної варіативності, яку можна розглядати у двох аспектах:

1. У процесі формування особистості слід враховувати специфічні риси людини, тобто національний характер (менталітет), бо “етнічний характер і є тим ґрунтом”, на якому будується аксіологічний вимір речей, явищ, подій.

2. Перцепція етнокультурного компонента надає можливість формувати в процесі соціалізації загальнолюдські зацікавлення як найбільш повний вираз національного.

Відомо, що існують цінності, які для людини мають пріоритетне значення, і їм вона підпорядковує менш значущі. Задля сімейного життя вона обмежує себе в особистому, а нерідко сімейні інтереси підпорядковує громадянським, останні в свою чергу – національно-державним тощо. Нарешті, всю систему цін і, відповідно, поведінку людина узгоджує з цінностями, визначальними для неї, які називаються абсолютними вічними.

Відомо, що за всією різницею менталітетів народів, життя усіх етносів має будуватися на гармонії та співпраці, де основою виступаю духовна культура, яка протягом століть у світовій історії була інтегруючим чинником і завжди доводила людству, що всі люди – в одному човні, ім'я якому – життя. Тому результати нашого дослідження, які ми проводили у м. Мелітополі у 2004 р., не є випадковими. Так, серед проблем, що стоять перед Україною, респондентів найбільше хвилюють: рівень життя людей – 60%,

безробіття – 57%, злочинність – 37%, стан довкілля – 31%. Етнічна ж проблематика, а саме відродження української нації та народів України, хвилює лише – 12% опитаних. Суттєвих відмінностей щодо найбільш хвилюючих проблем серед різних етнічних груп не встановлено. Коли йдеться про національні (етнічні) цінності, то певною мірою констатується той вирішальний факт в інтеграції спільноти, що зветься спільною територією. Звичайно, географічні кордони були природними межами уніфікації: Земля, природа, клімат мають виступати як окреслена одиниця, творити спільну основу життя, давати основи для політичної, господарської і національної єдності, формування характеру народів тощо [2]. Зовнішній світ стає частиною внутрішнього, відривається від своєї реальної бази, відматеріалізовується і сублімується [5]. Отже, проживання на одному просторі створює спільні переживання, свідомість і прагнення. Воно їх зберігає і плекає. Територія зумовлює сусідство, подружжя, збори, походи, інші можливі форми співжиття. Одночасно чуттєве переживання відриває його від конкретних умов і ставить поза часом і простором. Проте підставою цієї сублімації служать реальні відносини на означеному просторі. Багато яскравих підтверджень цієї думки містить матеріал етнографічної експедиції, проведеної нашим колективом.

Процес соціалізації особистості не може бути повноцінним і адекватним реаліям сучасності, якщо його організатори не в змозі оцінити і використати ті чи інші особливості суспільної свідомості, її специфічні риси, ті чи інші етнокультурні зміни у поведінці і діяльності людей. Звичайно, що виховна робота, як і освітня (в цілому), має специфіку залежно від того, представники якого народу залучаються до неї, на підставі знання особливостей того чи іншого народу можна зробити процес соціалізації оптимальним, оскільки воно надає можливість дослідити національну специфіку, сприяти розгортанню виховного потенціалу представників конкретних народів; враховувати історичний досвід різних народів; особливості адаптації людей

різних національностей до виховних заходів тощо. Існують погляди, що екосистема контролює генетичний код (“природний відбір” як аспект складної природної інтеграції), бере участь у контролі організації психічної діяльності, а соціокультурна система актуалізує компетенції та психофізичні здатності, модифікує екосистему і навіть впливає на генетичну еволюцію [4].

У процесі формування нового ставлення до природи величезним потенціалом виступає світова та вітчизняна філософська спадщина (Г. Сковорода, В. Соловйов, К. Цюлковський, М. Бердяєв, В. Вернадський та ін.), яку слід використовувати в цьому процесі, доповнюючи її ідеями орієнтації на єднання людської спільноти через зближення і взаємопроникнення національних культур і систем освіти С. Реріха, П. Каптерева, К. Вентцеля, моделями і концепціями усвідомлення неоднорідності сприйняття довкілля, стану планети, кроскультурної грамотності (Р. Хенві, Дж. Боткін, У. Кніп), осмисленням теорії і практики сучасності (І. Алексашина, Т. Зоріна, Я. Колкер, Ю. Куллоткін, А. Ліферов, Є. Спаська, С. Тарасов, Є. Устинова). Щоб освітній заклад дійсно відповідав призначенню, необхідно (крім відповідної корекції навчального плану) орієнтувати всі його компоненти на досягнення учнями багатозначних проявів соціоприродної сутності людини, на їхнє залучення до культури як живого втілення світу людських цінностей, до гуманістичного стилю спілкування та взаємодії.

Висновки. Отже, інтеграція в зміст професійної підготовки педагога, що задовольняють сучасну етику відповідальності щодо природи та знаходяться в українській філософській методологічній спадщині може вважатися антропологічною й такою, що спрямовує цей процес на реалізацію природовідповідних орієнтацій. Саме тому антропологічна методологія, спрямовуючи зміст навчання і виховання на визнання та досягнення багатозначних проявів соціоприродної сутності людини, детермінує наступні позиції:

1. Антропологічний підхід у взаємодії учасників освітнього процесу,

має бути поєднаним із встановленням гармонійних відносин людини з довкіллям і природою, культурою, соціумом, і набути риси антропологічної спрямованості.

2. Гуманітаризація викладання дисциплін. Усі галузі науки вивчаються як феномен культури, у контексті культури як один з її компонентів. У процесі навчання (на імітаційних моделях, використовуючи “мозкову атаку”, ділову гру, дискусії тощо) здійснюється гуманітарна й екологічна “експертиза” задумів і результатів наукових досліджень, їхнього впливу на ноосферу, обґрунтовується необхідність профілактики механічного перенесення до людинознавства підходів, що притаманні соціології та сучасному природознавству, які мають небезпеку відтворення технократичного мислення.

Як “метапредмет” зміст освіти передбачає спрямованість пізнавальної активності Homo education на себе, поглиблену та систематичну особисту рефлексію.

3. Екологічна спрямованість соціальної практики молоді (включаючи виробничу працю). Всебічна підтримка участі молоді в екологічних і гуманітарних акціях (“Зелений патруль”, “Блакитний патруль”, “Милосердя”, “Відродження”, реставрація й охорона пам’ятників, захист дітей тощо), залучення її до різних форм непрофесійної екологічної, медикодопоміжної діяльності – все це, безумовно, формує ціннісне ставлення до оточення.

Від екології природи до екології поведінки та моральності – єдиний вірний шлях самозростання людини, на якому зустрічі з природою та етнокультурною спадщиною інтеріоризуються в гуманістичну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Больнов О.Ф. Філософська антропологія та її методологічні принципи / О.Ф.Больнов // Сучасна зарубіжна філософія. – К.: Либідь, 1996. – С. 32 – 35.

2. Етнокультурний ландшафт Північного Приазов'я: монографі / За заг.ред. Л.В.Афанасьєвої, М.В. Крилова. – Запоріжжя: Облдержадміністрація, Мелітополь: МДПУ, Сімферополь: Таврія, 2004. – 276 с.
3. Крисаченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології/ В.С.Крисаченко. – К.: Заповіт, 1998. – 687 с.
4. Ребет Л. Теорія нації / Л.Ребет. – Львів: ТВП Всеукраїнський журнал “Державність”, 1997. – 194 с.
5. Світогляд і духовна творчість : зб. наук. пр. – К.: Наукова думка, 1993. – 173 с.
6. Філософія: Світ людини / В.Г. Табачковський, М.О.Булатов, Н.В.Хамітов та ін. – К.: Либідь, 2004. – 432 с.
7. Шелер М. Положение человека в космосе / М.Шелер // Мир философии. – М.: Мысль, 1991. – С. 81 – 86.

АНОТАЦІЯ

Елькін М.В., Барліт О.О. Світоглядно-методологічні й людиновимірні абрисы професійної підготовки педагога. У статті розглядається проблема методологічного забезпечення становлення нової світоглядної позиції людини щодо її повноцінного буття. Професійна підготовка педагога в подоланні гіперактивізму й технократизму людини повинна спиратися на адекватні часу підходи й методологічний інструментарій.

Ключові слова. *Етнічні цінності, соціалізація особистості, гуманізація освітнього процесу, антропологічний підхід, ціннісні позиції.*

АННОТАЦИЯ

Элькин М.В., Барлит О.О. Мировоззренческо-методологические человекомерные очертания профессиональной подготовки педагога. В статье рассматривается проблема методологического обеспечения новой мировоззренческой позиции человека по отношению к его

полноценному бытию. Профессиональная подготовка педагога в преодолении гиперактивности и технократизма человека должна опираться на адекватные времени теоретические подходы и методологический инструментарий.

Ключевые слова. *Этнические ценности, социализация личности, гуманизация образовательного процесса, антропологический подход, ценностные позиции.*

SUMMARY

Elkin M.V., Barlit O.O. World outlook-methodological human outlines of professional training of pedagogue. The problem of methodological ensuring of a new world outlook position of a man according to his full value being is considered in the article. The professional training of pedagogue in overcoming of hyperactivity and technocratism of a man must base upon adequate to the time theoretical approaches and methodological set of instruments.

Key words. *Ethnic values, socialization of the individual, humanization of the educational process, the anthropological approach, the value positions.*